

LIETUVOS MOTERŲ VISUOMENINIS JUDĖJIMAS IR KOVA UŽ POLITINĮ LYGIATEISIŠKUMĄ XX AMŽIAUS PRADŽIOJE

Virginija Jurėnienė

Asistentė
Vilniaus universiteto
Kauno humanitarinio fakulteto
Filosofijos ir politologijos katedra
Tel. 20 26 27

Moterys, kaip reikšminga demografinė grupė ir svarbi socialinė jėga, visuomenėje galėjo reikštis tik nuo XX a. pradžios. Feministiniai, o vėliau ir demokratiniai judėjimai moterims kaip lygioms padėjo įsitraukti į visuomeninę ir politinę veiklą.

Vakarų Europos parlamentuose nuo XIX a. 9 dešimtmečio buvo svarstoma moterų rinkimų teisė. Anglija buvo pirmoji valstybė, kurioje dar 1867 m. buvo iškeltas politinio lygiateisiškumo reikalavimas, tačiau įstatymą, suteikiantį moterims rinkimų teisę, Bendruomenių Rūmai priėmė tik 1918 m. lapkričio 6 d.

Visiškai politines teises moterims – ir balsavimo teisę, ir galimybę būti išrinktoms – anksčiausiai suteikė Suomija, 1906 m. Suomijos moterims buvo suteikta teisė balsuoti ir už vyrus, ir už moteris. 1907 m. vykusiuose pirmuosiuose rinkimuose buvo išrinkta 19 moterų į 200 narių parlamentą¹. Tai sudarė beveik 10 proc. parlamentarų. 12 moterų priklausė Suomijos socialdemokratų partijai.

Lietuvos Valstybės Taryba moterims rinkimų teisę suteikė 1919 m. lapkričio 20 d., priėmusi Steigiamojo Seimo rinkimų įstatymą. Vėliau spaudoje ne kartą buvo pažymima, kad Lietuvoje, kitaip nei kitose valstybėse, moterys labai lengvai gavo politines teises².

Moterų judėjimą ir kovą 1905–1908 m. siekiant gauti politines teises tarpukariu nagrinėjo O. Mašiotienė. Ji trumpai apžvelgė pirmuosius moterų veiklos žingsnius iki 1907 m., Pirmąjį Lietuvos moterų suvažiavimą ir vėlesnę veiklą, kai moterų judėjimas skilo į dvi sroves: katalikių ir pažangiųjų³. Sovietinėje Lietuvoje moterų judėjimą labai glaustai aptarė Juozas Jasaitis. Autorius nagrinėjo moterų judėjimą tiek, kiek jis siejosi su rašytojos – visuomenininkės Gabrielės Petkevičaitės-Bitės veikla⁴. 1988 m. O. Maksimaitienė paskelbė straipsnį „Pirmieji žingsniai“, kuriame aprašomas Pirmasis Lietuvos moterų su-

² Socializmo išplėtojimas Suomijoje // Kova, 1907, birželio 28.

³ O. Mašiotienė. Moterų politinis ir valstybiniai – tautiškas darbas 1907–1937 m. Kaunas, 1938 (toliau – O. Mašiotienė. Moterų), p. 47.

⁴ J. Jasaitis. Gabrielė Petkevičaitė-Bitė. Vilnius, 1972 (toliau – J. Jasaitis, Gabrielė Petkevičaitė), p. 303.

¹ A. Eismein. Konstitucinės teisės principai. Kaunas, 1932, t. 1, d. 2, p. 104.

važiavimas⁵. Moterų judėjimo pradžią ir Pirmąjį Lietuvos moterų suvažiavimą aptarė J. Leonavičius⁶. D. Vailionytė aprašė Pirmąjį Lietuvos moterų suvažiavimą ir nutarimus⁷. Abu autoriai, rašydami apie moterų suvažiavimą, rėmėsi 1937 m. spauda, kurioje Pirmojo moterų suvažiavimo dalyvės spausdino savo prisiminimus. O. Voverienė, kalbėdama apie Pirmąjį Lietuvos moterų suvažiavimą nurodė, kad jame tvyrojo Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės nuojauta⁸.

Straipsnyje remiuosi Sofijos Čiurlionienės-Kymantaitės⁹, G. Petkevičaitės-Bitės¹⁰ ir Julijos Žymantienės-Žemaitės¹¹ prisiminimais, 1937 m. spaudoje publikuotais Pirmojo moterų suvažiavimo dalyvių prisiminimais¹², Vilniaus universiteto (VU) bibliotekos Rankraščių skyriuje esančiu Onos Puidienės, F. Bortkevičienės, G. Petkevičaitės-Bitės, Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos, S. Ivanauskaitės-Pšibiliauskienės-Lazdynų Pelėdos rašytiniu palikimu, Rusijos Valstybės I ir II Dūmos stenogramomis, kuriose yra temai atskleisti reikalingos medžiagos.

Straipsnio tikslas – išanalizuoti moterų visuomeninio ir politinio judėjimo pradžią, kai buvo keliami Lietuvos valstybingumo ir politi-

nio lygiateisiškumo klausimai, parodyti politinių partijų įtaką judėjimui.

XX a. pradžioje, 1904–1905 m., smarkiai pasikeitus socialinei ir politinei padėčiai Rusijos imperijoje, keitėsi ir moterų padėtis. Jos ne tik stebėjo, vertino, bet ir pačios pradėjo aktyviau reikštis visuomeninėje ir politinėje veikloje. Lietuvoje išsilavinusios merginos būrėsi į kuopeles, domėjosi krašto istorija, politikos ir visuomenės mokslais. Spaudoje dažnėjo teiginių, kad ir sodžiuje turėtų atsirasti moterų inteligenčių, dirbančių visuomeninį darbą¹³. Pažymėtina, kad tuo metu Lietuvoje daug miestų ir sodžių moterų gyveno uždaroje erdvėje, o jų lūkesčiai buvo susiję tik su privačiu gyvenimu, bendruomenėse vyravusia tradicine kultūra. Kylantis moterų aktyvumas buvo susijęs ne tik su vykusiais pokyčiais šalies viduje, bet ir visuomenės požiūriu į moterį.

Moters padėties klausimas visuomenėje iškiilo dar XIX a. pabaigoje. Pirmieji apie tai prabilo varpininkai. G. Petkevičaitė „Varpe“ nurodė, kad moterys nėra tik kokios gėlės, joms reikia mokytis, nes išsimokslinusiai moteriai „plati dirva darbavimuisi“¹⁴. XIX a. pabaigoje moterys buvo gana raštingos – tai byloja 1897 m. gyventojų surašymo duomenų tvarkytojo L. de Dantiu pastebėjimas, kad: „Kauno gubernijoje lietuvių moterų raštingumas prašoko vyrų: atitinkamai 54,9 ir 45,1 procento. [...] Tai unikalus reiškinys, niekur kitur Rusijos imperijoje nepastebėtas reiškinys, nors dažniausia moterų išsimokslinimas apsiribodavo vien mokėjimu skaityti“¹⁵. Tai patvirtina ir duomenys: 1873 m.

⁵ O. Maksimaitienė. Pirmieji žingsniai // Tarybinė moteris. 1988, Nr. 6, p. 10.

⁶ J. Leonavičius. Petras Leonas – Lietuvos sąžinė. Kaunas, 2002, p. 716.

⁷ D. Vailionytė. Pirmasis Lietuvos moterų suvažiavimas 1907 metais Kaune // Sociologija: praeitis ir dabartis (Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga). Kaunas, 1997, kn. 1, p. 147–150.

⁸ O. Voverienė. Trečiasis Lietuvos moterų suvažiavimas // XXI amžius. 2000, lapkričio 8.

⁹ S. Čiurlionienė-Kymantaitė. Raštai. Vilnius, 1988, t. 3, p. 291.

¹⁰ G. Petkevičaitė. Raštai. Vilnius, 1967, t. 4, p. 250.

¹¹ J. Žemaitė. Raštai. Vilnius, 1957, t. 5, p. 338.

¹² O. Beleckienė. Prelatas P. Januševičius apie I-ji lietuvių moterų suvažiavimą // Naujoji vaidilutė. 1937, p. 387; C. Leonienės referato kai kurios mintys // Naujoji vaidilutė. 1937, Nr. 9.

¹³ Smalstys. Keli žodžiai apie Lietuvos inteligentes // Vilniaus žinios, 1905, vasario 19.

¹⁴ Moterų darbai ant platesnės dirvos // Varpa. 1892, Nr. 11.

¹⁵ Cit. pagal: E. Aleksandravičius, E. Kulakauskas. Carų valdžioje Lietuva XIX amžiuje. Vilnius, 1996, p. 359.

valstybinėse pradinėse mokyklose mokėsi tik 575 merginos, o jau 1900 m. besimokančiųjų skaičius padidėjo iki 4313. Valstybinės vidurinės mergaičių mokyklos nuo 1860 m. veikė Vilniuje ir Kaune, o nuo 1896 m. – ir Šiauliuose¹⁶. XIX–XX a. sandūroje varpininkai įrodinėjo visuomenei, kad moterims reikia mokytis kaip ir vyrams. Kaip priežastį nurodė, kad jos išsilavinusios galėtų įsitraukti į tautinį judėjimą, mat tik nedaugelis jame dalyvauja ir supranta jo reikšmę. Moterims „dabartinės aplinkybės yra palankesnės nei vyrams, nes ne taip ant akių laiko [...]“. Tad būtinais reikia mums rūpintis apšvietimu mūsų dukterų, kad aiškiau suprastų **savus** dalykus: savo tikėjimą, savo tautą, savo kraštą, savo neprietelius ir būdą kariavimo su jais“¹⁷.

1905 m. Lietuvoje keitėsi vidaus padėtis – tai buvo susiję su Rusijoje kovą carinės vyriausybės išleistu pažadu sušaukti Rusijos Valstybės Dūmą.

Revoliucijai plečiantis, 1905 m. balandžio 5 d. Lietuvos demokratų partija paskelbė atsisaukimą, kuriame buvo išdėstytos 1903 m. Demokratų partijos suvažiavimo numatytos pagrindinės gairės: LDP idealas „yra liuosa ir savo etnografinėse ribose neprigulinti nuo kitų viešpatysčių ir tautų Lietuva, pačių gyventojų valdoma slaptu, betarpišku, visuotiniu, paremtu lygybės pamato balsavimu“¹⁸.

Išsilavinusios Lietuvos moterys, būdamos aktyvios Socialdemokratų ir Demokratų partijos narės, veikiamos visuomenės aktyvėjimo ir 1905 m. revoliucijos bei Rusijos ir Lenkijos moterų judėjimo, jau 1905 m. pavasarį pradėjo organizuoti susirinkimus, pasitarimus. 1905 m.

birželio 13 d. gegužinėje Šiauliuose, Zubovo dvare, Liudvikos Didžiulienės ir kitų moterų aktyvisčių buvo sukvietas susirinkimas. Jame dalyvavo 50 moterų inteligencijų. Moterys išklaušė L. Didžiulienės, S. Didžiulytės, J. Juškytės, Zubovienės pranešimus apie moters padėtį Lietuvoje, apie rusių, lenkių moterų kovą už lygiateisiškumą. Susirinkimo dalyvės taip pat susipažino su rusių moterų susivienijimo „Moterų lygiateisiškumo sąjunga“ programa. Intelektinės svarstė, ar reikia prisijungti prie Rusijos ir Lenkijos moterų judėjimų. Nutarimo nepriėmė. Susirinkimo dalyvės nutarė įkurti Informacinį centrą Šiauliuose, kuris rinktų ir platintų medžiagą apie moterų judėjimus kitose valstybėse, tačiau, svarstydamas organizacijos įkūrimo klausimą, suskilo, nes nesutarė dėl jos įkūrimo laiko. Dalis susirinkusiųjų reikalavo „tuojau suverti pamatus naujos organizacijos“¹⁹. Likusios manė, kad reikia parengti įstatus ir sušaukti suvažiavimą. Nutarus įkurti Informacinį centrą Šiauliuose, kuris rinktų ir platintų medžiagą apie moterų judėjimus kitose valstybėse, susirinkimas pasibaigė. Jo dalyvės, siekusios įkurti moterų organizaciją, vakare Šiaulių teatre priėmė nutarimą: „Reikia susirinkti ne vėliau kaip po mėnesio ir susiorganizuoti, susivienyti vardan teorinės, ekonominės ir politinės laisvės [...] platinti apšvietimą, tautiškumą ir politinį susipratimą“²⁰. Informaciniam centrui buvo pavesta būti tarpininku tarp nesutariančių moterų inteligencijų bei sušaukti bendrą susirinkimą ir parengti susirinkimo programos projektą. Informacinis centras veiklą pradėjo po 2 savaitių²¹.

¹⁶ Moterų klausimas. Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. Vilnius, 1981, t. 8, (toliau LTE), p. 179.

¹⁷ Cit. Aleksandravicius E., Kulakauskas E. Caru valdžioje Lietuva XIX amžiuje. Vilnius, 1996. P. 359.

¹⁸ A. Dambrauskas. Keli žodžiai apie apšvietimą mergaičių // Tėvynės sargas, 1900, Nr. 10/11.

¹⁹ S. Kairys. Lietuva budo. New York, 1957 (toliau S. Kairys, Lietuva), p. 260.

²⁰ VU bibliotekos Rankraščių skyrius. F. 1, f. 423, l. 268.

²¹ Ten pat, p. 267.

1905 m. rugpjūčio 6 d. buvo išleistas Valstybės Dūmos rinkimų įstatymas. Jame nurodyta, kad atstovai į Dūmą turi būti renkami remiantis turto cenzu, suskirsčius į tris kurijas. Moterys balsavimo teisės negavo ir tai kėlė jų nepasitenkinimą. Be to, ši nepasitenkinimą aktyviai palaikė partijos. Lietuvos socialdemokratai 1905 m. rugsėjį išplatintame partijos manifeste nurodė: „Visas mūsų kraštas Lietuva būtų rėdomas pilnai savarankiškai. Tam tikslui visi suaugę Lietuvos gyventojai, vyrai ir moterys, neskiriant tautos, tikėjimo ir lyties renka visuotiniu, tiesiu, lygiu ir slaptu balsavimu savo Seiman atstovus“²². Abi partijos – Socialdemokratai ir Demokratai – deklaravo būsimą abiejų lyčių politinį lygiateisiškumą, nors socialdemokratai tai paskelbė dar 1896 m. pirmojoje partijos programoje²³. Socialdemokratai krašte taip pat steigė kuopeles, skaitė paskaitas, kuriose „garsino lygias moterų ir vyrų teises“²⁴.

1905 m. vasarą Vilniuje vyko Tarpautinis moterų susirinkimas. (Taip buvo pavadintas todėl, kad jame dalyvavo visų tautybių, gyvenančių Vilniuje, atstovės.) Susirinkimo metu buvo numatyta parengti bendrą Dūmos rinkimų įstatymo projektą – tam tikrą protestą prieš caro Valstybės Dūmos paskelbtą rinkimų įstatymą. Kiekvienos tautos atstovės parengė savo projektą. Lietuvės savo projekte nurodė, kad negali sutikti su Dūmos rinkimų įstatymu ir kad „mūsų tauta gali užsiganėdinti, jei turės autonomiją Lietuvos etnografinėse ribose su seimu Vilniuje, išrinktu visuotiniu, slaptu, lygiu ir betarpišku balsavimu“²⁵. Lenkės, dalyvavusios susirinkime, neiš-

dėstė savo projekto kaip ir žydės, tačiau pareiškė, kad jos niekada nesutiks su Lietuvos autonomija etnografinėse ribose, nes tai prieštarauja Lenkijos kultūriniam interesams, ir nurodė, kad galima tik Lietuvos ir Baltarusijos autonomija²⁶. Lietuvės nesutiko atsisakyti Lietuvos autonomijos reikalavimo ir, reikalaujant lenkėms, išėjo iš susirinkimo. Susirinkime, nepriėmus bendro sprendimo, kiekvienos tautos moterys parengė protestus Rusijos vyriausybei dėl Dūmos rinkimų projekto, po kuriais krašte rinko parašus. Vilnietės lietuvės surinko daugiau kaip 230 parašų ir nusiųtė savo protestą į Maskvą Rusijos moterų lygiateisiškumo sąjungai²⁷.

Maskvietės 1905 m., susibūrusios į Rusijos moterų lygiateisiškumo sąjungą, reikalavo politinio lygiateisiškumo ir, norėdamos palaikyti glaudžius santykius su Lietuvos moterų judėjimu, pakvietė vilnietes inteligentes dalyvauti spalį vykšančiame Pirmajame Rusijos moterų suvažiavime²⁸. Vilnietės, siekdamos išplėsti savo veiklą krašte ir suburti moteris į organizaciją bei pasiūsti savo atstoves į Pirmąjį Rusijos moterų suvažiavimą, sukvietė Vilniuje 1905 m. rugsėjo 22–23 d. moterų susirinkimą. Jame buvo įkurtas Lietuvos moterų susivienijimas, išrinkta valdyba: Felicija Bortkevičienė, O. Pleirytė-Puidienė ir S. Landsbergaitė. Susirinkimas parengė ir priėmė draugijos programą, kurioje buvo numatyta: 1. Iškovoti autonomiją Lietuvai etnografinėse ribose, visuotiniu, lygiu, slaptu, betarpišku balsavimu išrinkti seimą Vilniuje. 2. Iškovoti lygias moterų ir vyrų teises. 3. Susivieni-

²² VU bibliotekos Rankraščių skyrius. F. 1, f. 423, l. 268.

²³ J. Vilčinskas. Lietuvos socialdemokratija kovoje dėl krašto nepriklausomybės. Londonas, 1985, p. 64.

²⁴ S. Kairys. Lietuva, p. 260.

²⁵ VU bibliotekos Rankraščių skyrius. F. 1, d. 754, l. 1.

²⁶ VU bibliotekos Rankraščių skyrius. F. 1, f. 423, l. 269.

²⁷ Ten pat, l. 267.

²⁸ Ten pat, l. 270.

jimo nariais gali būti ir moterys, ir vyrai²⁹. Programoje buvo numatyti būdai iškeltiems tikslams įgyvendinti: 1) teorinių klausimų, liečiančių moterų ir vyrų teises, parengimas; 2) politinės savimonės, ypač moterų, ugdymas; 3) platus agitavimas už moterų ir vyrų teisių sulyginimą tiek miestuose, tiek valsčiuose; 4) pagalba moterims pasiekti lygią su vyrais padėtį tiek apskritai, tiek profesinio išsilavinimo požiūriu; 5) rūpinimasis dirbančių moterų padėties pagerinimu, 6) knygų, brošiūrų, straipsnių, atšaukimų rašymas ir platinimas, paskaitų skaitymas ir kiti propagandiniai metodai; 7) profesinių organizacijų kūrimas, taip pat rūpinimasis naujų moterų organizacijų ir susivienijimų steigimu visame krašte³⁰. Lietuvos moterų susivienijimas buvo numatęs ir šios programos įgyvendinimo taktiką: 1. Aiškinti moters padėtį ir politines priemones, kurios leistų ją pagerinti. 2. Aiškinti Lietuvos padėtį ir Lietuvos reikalus ne tik suaugusiesiems, bet ir vaikams. Įtraukti šį klausimą į mokyklos programą³¹.

Lietuvos moterų susivienijimas įkūrė nemažą kuopelių provincijoje, užmezgė ryšius su Rusijos moterų draugijomis.

1905 m. rugsėjo 25 d. Vilniuje įvyko Lietuvos moterų susivienijimo sukviesta įvairių tautybių vilniečių moterų visuotinė sueiga, kurios tikslas buvo susipažinti su Vilniuje veikiančių moterų būrelių programomis ir išsiaiškinti požiūrį į Dūmos rinkimus. Sueigoje dalyvavo ir kitų Lietuvos miestų atstovės. Dalyvės vieninagai pasisakė už Dūmos boikotavimą ir priėmė kreipimąsi į Vilniaus rinkėjus, kad jie reikalautų Lietuvai autonomijos ir sušaukti Vilniuje Stei-

giamąjį susirinkimą, išrinktą visuotiniu, lygiu, slaptu, betarpišku balsavimu be lyties, tautos, tikėjimo ir luomo skirtumo³². Taip pat buvo nurodoma: „Jei Dūmoje bus svarstomas politinių teisių moterims suteikimo klausimas, netolinti jo kaip tolimo reikalo ir neatidėti jo išsprendimo nenumatytam laikui“³³. Sueigos nutarime nurodoma, kad tokį kreipimąsi priimti paskatino šios priežastys: 1. Noras visomis jėgomis darbuotis tėvynės gerovei ir teisingumui. 2. Noras parodyti pasauliui ir atkreipti jo dėmesį į meilę, kurioje moterys mato pasitaisymo viltį³⁴. 1905 m. rugsėjo 28 d. nutarimas buvo išverstas į tris kalbas ir išplatintas Vilniuje.

Visuomenė domėjosi moterų veikla. Tai nulėmė ir spaudos dėmesį šiai sričiai. Buvo rašoma, kad atsirado moterų suvažiavimų, taip pat pasirodė straipsnių, kuriuose buvo reikalaujama joms leisti dalyvauti leidžiant įstatymus ir administracijoje. Akcentuojama, kad, gavusios rinkimų teisę, jos atneštų didelę naudą kraštui³⁵. Tačiau ne viename straipsnyje buvo mėginama atitraukti moteris nuo politinės ir visuomeninės veiklos nurodant, kad jos, siekdamos išsilavinimo, pirmiausia turi būti doros motinos ir moterys, ir užimti tik tas darbo vietas, kur reikia kantraus darbo³⁶.

1905 m. spalį Lietuvos moterų atstovė O. Brazauskaitė dalyvavo Pirmajame Rusijos moterų suvažiavime³⁷.

Įsiplieskiant revoliucijai Rusijoje, po 1905 m. spalio 10 d. prasidėjo visuotinis streikas. Jis pa-

²⁹ Ten pat.

³⁰ P. Vileišis. Nauji susivienijimai Lietuvoje // *Ūkininkas*, Nr. 9, p. 248.

³¹ Ten pat.

³² Moterų klausimas // Lietuvos laikraštis, 1905, Nr. 44–45, p. 643.

³³ Ten pat, p. 644.

³⁴ O. Mašiotienė. Moterų, p. 8.

²⁹ VU bibliotekos Rankraščių skyrius. F. 1, f. 423, l. 270.

³⁰ Ten pat.

³¹ Ten pat.

darė didelę įtaką caro ir patarėjų požiūriui į visuomeninius pilietinius klausimus.

1905 m. spalį, paskelbus manifestą, leidusį steigti politines ir visuomenines organizacijas, kilo sumanymas sušaukti lietuvių suvažiavimą Vilniuje. Rengiant suvažiavimą aktyviai dalyvavo Lietuvos moterys. 1905 m. spalio 19 d. „Vilniaus žinių“ redakcijos patalpose įvyko įvairių politinių srovių lietuvių susirinkimas, kuris išrinko 15 asmenų organizacinį komitetą. Į jį buvo išrinktos ir 2 moterys – F. Bortkevičienė ir O. Sapkauskaitė³⁸. J. Basanavičius parašė atsišaukimą į lietuvių tautą, kuriame kvietė lietuvius ir lietuves į suvažiavimą Miesto salėje. 1905 m. spalio 22 d. Vilniaus lietuvių veikėjai pasiuntė ministrui pirmininkui S. J. Vittei memorandumą, kuriame Lietuvos gyventojams buvo prašoma lygių teisių su rusais, Lietuvai – autonomijos ir seimo Vilniuje, lietuvių kalbos mokyklose ir įstaigose, tačiau lygių teisių vyrams ir moterims nebuvo reikalaujama. 1905 m. Lietuvos socialdemokratai, turėję didelę įtaką krašte, išplatino atsišaukimą, kuriame kvietė „vyrus ir moteris, senus ir jaunus, nepadėti ginklų, kol nebus įvesta žmonių išrinkta valdžia ir kol visi žmonės turtingi ir neturtingi [...] vyrai ir moterys [...] kol visi sulaukę 20 m. amžiaus negalės lygiai be jokių tarpininkų [...] rinkti į Seimą savo atstovus“³⁹. Suvažiavimo organizacinis komitetas neparengė jokių nuostatų atstovams rinkti, tad rinkimai vyko pagal vietos susirinkimų nusistatymą: kai kur atstovai buvo renkami net iš įvairių valstiečių sluoksnių⁴⁰.

Į suvažiavimą buvo išrinkta ir moterų: F. Bortkevičienė, K. Janelytė, L. Purėnienė, O. Bra-

zauskaitė, Šilingienė, Šveikauskienė ir kitos. Atskiros moterų grupės suvažiavime nebuvo⁴¹. O. Brazauskaitė suvažiavimo konferencijoje išdėstė moterų ir vyrų lygybės principus, kurie turėtų būti įgyvendinti nepriklausomoje Lietuvoje.

Įsikūrusi Lietuvos valstiečių sąjunga į suvažiavimo rezoliuciją siūlė įtraukti punktą, kad atstovus į Vilniaus seimą turės rinkti visi suaugę Lietuvos gyventojai. Suvažiavimo priimtuoje nutarimuose, antrajame – Lietuvos autonomijos – punkte, buvo nurodoma: „Reikalauti Lietuvai autonomijos su seimu Vilniuje, išrinktu visuotiniu, lygiu, tiesiu, ir slaptu balsavimu, neskiriant lyties, tautos, tikėjimo“⁴². Tai buvo politinio lygiateisiškumo reikalavimo pradžia, nors ir deklaratyvi. O. Pleirytė-Puidienė spaudoje teigė: „Nebeliks senų pančių! [...] Mes įstojome į naują kelią [...] mes privalome tą gyvenimą pastatyti ant šviesos, lygybės pamatų ir laimės“⁴³.

Po Vilniaus suvažiavimo, 1905 m. gruodį, Lietuvos moterų susivienijimas suorganizavo Lotovėnuose, netoli Andrioniškio (Anykščių r.), Okuličių dvare, Lietuvos moterų sodiečių suvažiavimą. Jame dalyvavo sodietės ir keletas pažangiųjų jaunų dvarininkių. Suvažiavimas pritarė O. Brazauskaitės kvietimui sudaryti moterų draugiją ir visoms kovoti už žmogaus teises ir prieš caro valdžią, už lygiateisiškumą, vaikų mokymą lietuvių kalba⁴⁴. Sodietės pasisakė už lygias politines ir ekonomines teises.

1905 m. gruodžio 11 d. caras paskelbė rinkimų į Valstybės Dūmą įstatymą, kuriame buvo

⁴¹ O. Mašiotienė. Moterų, p. 9.

⁴² P. Čepėnas. Naujųjų laikų Lietuvos istorija. Vilnius, 1992, t. 1, p. 346.

⁴³ O. Puidienė. Ačiū Jums, broliai! // Vilniaus žinios, 1905, Nr. 278, p. 2.

⁴⁴ J. Jasaitis. Gabrielė Petkevičaitė, p. 81.

³⁸ O. Mašiotienė. Moterų, p. 9.

³⁹ K. Bielinis. Penktieji metai. New Yorkas, 1959, p. 190.

⁴⁰ P. Čepėnas. Naujųjų laikų Lietuvos istorija. Vilnius, 1992, t. 2, p. 341.

sumažintas turto cenzas rinkėjams, darbininkai, sulaukę 25 metų ir išdirbę įmonėje ne mažiau kaip 6 mėnesius, gavo rinkimų teisę. Moterys rinkimų teisės negavo⁴⁵. 1905 m. gruodžio pabaigoje Vilniuje 200 moterų susirinko į Geležinkelių sąjungos suorganizuotą mitingą. Jam vadovavo Vasiliauskienė, sekretoriavo F. Bortkevičienė. Rezoliucijoje moterys reikalavo suliginti jų politines teises ir pakeisti teisinę bei socialinę moters būklę. Po mitingo žandarai F. Bortkevičienės bute padarė kratą⁴⁶.

Prasidėjusi carinės valdžios reakcija prislopino įvairių organizacijų, draugijų veiklą. Ypač nukentėjo Lietuvos socialdemokratų partija. Susilpnėjo ir Lietuvos moterų sąjungos veikla, krašte pradėjo nykti moterų kuopelės. Nepaisydamos sunkiančių sąlygų, moterys spaudoje tebeakcentavo visuomenei būtinumą šviesti moteris, nes tik abiejų lyčių išsilavinimas labiau vienytų ir pašalintų gyvenimo negeroves⁴⁷.

1906 m. vasario 20 d. vėl buvo paskelbti nauji Valstybės Dūmos rinkimų nuostatai: Dūmos atstovu būti ir atstovus į ją rinkti gali tik vyrai, sulaukę 25 metų ir turintys kiekvienai rinkėjų kurijai įstatymu numatytą turto cenzą. Rinkimų teisės negavo moterys ir vyrai iki 25 metų, kariai, taip pat asmenys, neturintys nuosavybės teisės ir nemokantys rusų kalbos. Vilnietės E. Vileišienė, E. Ožeškieienė, K. Skirmuntaitė ir E. Dmohvskaitė išplatino spaudoje kreipimąsi į rinkėjus, kuriame retoriškai klausė, kodėl moterys nušalintos nuo politinio gyvenimo, juk jos sukūrė nemaža kuopų, yra politiškai ir tautiškai ne blogiau už darbininkus ar smulkiųjų ūkinin-

kų kuopas pasirengusios spręsti būsimus uždavinius. Kreipimosi autorės nurodė, kad moterų dalyvavimas politiniame tautų gyvenime yra ne tik moterų, bet ir žmonijos reikalas⁴⁸.

Tuo metu Lietuvos socialdemokratai vėl teigė, kad būtina reikia iškovoti slapta, betarpišką, lygią ir visuotinę balsavimo teisę be tautybės, tikėjimo ir lyties skirtumo, seimą Vilniuje, visišką žodžio, spaudos, susirinkimų laisvę⁴⁹. 1906 m. kovo 17 d. Lietuvos socialdemokratų atsišaukime į Rusijos vyrus ir moteris buvo nurodyta, kad prasidėjo kova už visuotinę ir slapta rinkimų teisę⁵⁰.

Atidarius I Rusijos Dūmą, buvo išrinkta 33 asmenų komisija, kuriai buvo pavesta parengti atsakymą į caro skaitytą Dūmai sosto kalbą⁵¹. Atsakyme buvo reikalaujama praplėsti Dūmos rinkimų teises, įvesti visuotinius rinkimus, suliginti vyrų ir moterų teises ir suteikti visoms Rusijoje gyvenančioms tautoms lygias teises⁵². Valstybės Dūma nesvarstė rinkimų įstatymo pakeitimų, nors 151 Dūmos atstovas pritarė moterų politinių teisių suligininimui su vyrais. Pasirašiusieji kreipimesi į Valstybės Dūmos deputatus ragino parengti Dūmos įstatymą, kuris garantuotų „Visų piliečių, abiejų lyčių, lygybę prieš įstatymą“⁵³. Jame nurodė, kad Dūmoje turi būti parengti įstatymai, kuriais moterims būtų suteiktos politinės ir pilietinės teisės, leista įsigyti visų pakopų išsilavinimą⁵⁴. Kreipimąsi pasira-

⁴⁸ Į mūsų žemių ir miestų rinkikus ir išrinktuosius // Vilniaus žinios, 1906, vasario 25.

⁴⁹ VU bibliotekos Rankraščių skyrius. F. 1, d. 1299, l. 43.

⁵⁰ Ten pat.

⁵¹ Государственная дума. Стенографические отчеты. С. Петербург, 1906, т. 1, с. 140.

⁵² Ten pat.

⁵³ Ten pat.

⁵⁴ Ten pat.

⁴⁵ K. Bielinis. Penktieji metai. New Yorkas, 1959, p. 591.

⁴⁶ O. Mašiotienė. Moterų, p. 11.

⁴⁷ Sodiečių lietuvių balsas // Vilniaus žinios, 1906, vasario 10.

šė ir lietuviai, išrinkti Kauno gubernijoje, – J. Kubilius, L. Lopas, J. Sabalys⁵⁵. II Dūmoje taip pat buvo keliamas moterų politinio lygia-teisiškumo reikalavimas. Rusijos moterų lygia-teisiškumo lyga parengė peticiją Valstybės Dūmai. Peticijoje išdėstė tokius reikalavimus: išleisti įstatymą, sulyginantį vyrų ir moterų teises, leidžiantį joms dalyvauti valstybės gyvenime – rinkti atstovus ir pačioms būti išrinktoms į Valstybės Dūmą ir į vietines savivaldos įstaigas, užimti valdiškas vietas⁵⁶.

Lyga surinko 20 tūkstančių parašų. Lietuvos moterys taip pat rinko parašus ir siuntė į Maskvą. Daugiausia parašų (330) buvo surinkta Šiauliuose⁵⁷. 1907 m. kovo 27 d. Valstybės Dūmos septintajame posėdyje buvo išplatintas Kostromos gubernijos žemiečių valdybos kreipimasis į Dūmą, kuriame buvo prašoma suteikti moterims lygias su vyrais rinkimų teises. Šis kreipimasis buvo perduotas svarstyti komisijai⁵⁸. Lietuvos atstovai Dūmoje taip pat gavo peticijų su parašais iš įvairių Lietuvos vietų – Kupiškio, Bartininkų, Panevėžio, kuriose buvo reikalaujama įvesti visuotinį, slapta, lygų ir tiesioginį balsavimą⁵⁹. Nors moterys ir Lietuvoje, ir Rusijoje dėjo pastangas, kad teisės būtų sulygintos, tačiau iki Dūmos paleidimo 1907 m. birželio 3 d. jų reikalavimai nebuvo svarstyti. Tą pačią dieną buvo paskelbtas caro aktas apie III Dūmos sušaukimą ir naują Dūmos rinkimų tvarką. Naujas rinkimų įstatymas buvo nepalankus ne tik moterims, kurios negavo politinių teisių, bet ir kairiosioms jėgoms bei tautinėms mažumoms.

⁵⁵ Государственная дума. Стенографические отчеты. С. Петербург, 1906, т. 1, с. 387

⁵⁶ Государственная дума. Стенографические отчеты. С. Петербург, 1907, т. 1, с. 1183.

⁵⁷ Moters ir dūma // Kova, 1907, birželio 21.

⁵⁸ Valstybės dūma // Lietuvos ūkininkas, 1907, balandžio 4.

⁵⁹ Dūma ir Lietuvos reikalai // Lietuvos ūkininkas, 1907, balandžio 11, birželio 6.

G. Petkevičaitė apgailestavo, kad valdžia skriaudžia moteris: „[...] atstumdama nuo politinio darbo. Neturime dar rinkimų teisės. Neleista mums Dūmoje viešai užstoti tėvynės reikalų“⁶⁰. Ji taip pat nurodė, kad moterys privalo visas savo jėgas skirti jaunosios kartos auklėjimui.

Vykstant rinkimams į III Valstybės Dūmą, Lietuvos moterys rengėsi pirmajam suvažiavimui. Tuo laikotarpiu moterų judėjimui vadovavo liberalės demokratės F. Bortkevičienė, O. Pleirytė-Puidienė, S. Landsbergaitė, O. Brazauskaitė, G. Petkevičaitė, kurios pirmiausia kėlė teisės, politinės moterų ir vyrų lygybės idėjas. Nemaža dėmesio jos skyrė ir moterų visuomeninio sąmoningumo žadinimui, švietimo klausimams.

Tuo metu vadovauti moterų judėjimui ėmė intensyviai siekti katalikų dvasininkija. Ji jau 1906 m. krašte steigė krikščioniškas organizacijas: „Saulės“, „Žiburio“, „Šv. Juozapo“, „Šv. Zitos“ draugijas. Pastaroji 1905 m. pradėjo veiklą Vilniuje, o 1906 m. – Kaune ir kitur. Draugijos tikslas buvo diegti tarnaitėms nuolankumą, kantrybę ir nusizeminimą. Kunigai, siekdami pakreipti Katalikų bažnyčios labui kylantį moterų visuomeninį aktyvumą, 1907 m. rugsėjo 23–24 d. Kaune organizavo Lietuvos moterų suvažiavimą. Kunigų sudarytas septynių narių organizacinis komitetas turėjo ne tik kreipti suvažiavimo eigą pageidaujama linkme, bet ir įtvirtinti savo įtaką naujai kuriamoje moterų organizacijoje. Komite te aktyviai darbavosi P. Leonas, kuris 1937 m. rašė: „Tautos gyvenimas ir likimas, tad jos ir dvasinis atgimimas yra visų jos susipratusių sūnų reikalas. Tokio pobūdžio reikmuo yra ir moterų tautinis susipratimas, tad ir 1907 m. Kaune kai kurių kunigų inicijuotas

⁶⁰ G. Petkevičaitė. Raštai. Vilnius, 1967, t. 5, p. 250.

moterų suvažiavimas“⁶¹. Organizacinis komitetas siekė, kad būtent katalikės moterys išlaikytų vadovavimą suvažiavimui ir sudarytų daugumą jame, todėl numatė kviešti daugiausia kaimo moteris. J. Tumo-Vaižganto pasiūlymu į Kauno suvažiavimą buvo pakviestos ir vilnietės. Komiteto išplatintame pranešime nurodyta, kad politiniai klausimai nebus svarstomi, todėl partiniai nusistatymai neturi sutrukdyti atvykti į suvažiavimą⁶². Siekdami, kad suvažiavimas įgautų platesnį pobūdį, jie pakvietė ir moteris visuomenininkes, rašytojas. Todėl padaugėjo svarstomų problemų. G. Petkevičaitė buvo paprašyta suvažiavime paskaityti pranešimą apie sodietes.

Į suvažiavimą kvietė skelbimai spaudoje, kreiptasi į parapijų kunigus, kad šie paragintų moteris važiuoti. Kaune ant stulpų kabojo mėlynai skelbimai lietuvių ir rusų kalbomis. Visos katalikiškos draugijos siuntė atstoves į Moterų suvažiavimą.

Vilniuje, „Vilniaus kanklių“ salėje, įvyko vilniečių moterų susirinkimas, kuris nutarė Kauno moterų suvažiavimą paversti visos Lietuvos moterų suvažiavimu, svarstė suvažiavimo perkėlimo į Vilnių klausimą. Buvo nutarta, kad geriau pritarti Kauno idėjai, nes žmonėms lengviau ten suvažiuoti. Susirinkimo dalyvės parengė programą ir išrinko atstoves į suvažiavimą – J. Smetonienę ir O. Pleirytę-Puidienę⁶³.

Dalis visuomenės į moterų suvažiavimą žiūrėjo nepalankiai. Buvo rašoma, kad „moterys pasišnekės, o klegesio bus kaip žąsis Virbalin vežant“⁶⁴.

Socialdemokratai ir demokratai taip pat siuntė savo delegatus į moterų suvažiavimą. Rinkimai į Dūmą sutrukdė Pirmajam moterų suvažiavimui būti dar masiškesniam ir svarbesniam. Suvažiavime dalyvavo visas intelektualinis to meto moterų elitas – rašytojos G. Petkevičaitė-Bitė, S. Kymantaitė-Čiurlionienė, O. Pleirytė-Puidienė, J. Žymantienė-Žemaitė, M. Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, C. Leonienė, F. Bortkevičienė, Didžiulienė. Moterys buvo įvairių pažiūrų ir luomų – socialistės, katalikės, liberalės, inteligentės ir kaimietės. S. Kymantaitė-Čiurlionienė rašė: „Teatro salė pilna pilnutėlė moterų kaimiečių. Yra tiek vyrų: vienoje pusėje susimeta pažangieji – ložėse, – ten vyrauja A. Janulaitis, Eidukevičius, kitoje – kunigai – iš jų ryškiausias J. Tūmas-Vaižgantas“⁶⁵. Suvažiavime dalyvavo tik lietuvės, nes organizacinio komiteto atsišaukimuose buvo nurodyta, kad suvažiavimas vyks lietuvių kalba. Suvažiavimą spaudoje pasveikino rusės ir lenkės. Jam pasibaigus spaudoje buvo išdėstyta visuomenės nuomonė, jog reikėjo, kad jame dėl bendro moterų tikslo dalyvautų ir lenkės, ir rusės⁶⁶.

Organizacinio komiteto narys prelatas P. Januškevičius atsiminimuose nurodė, kad buvo sunku surasti moterų, norinčių vadovauti suvažiavimui⁶⁷. Organizaciniame komitete iš 7 moterų buvo tik dvi, baigusios gimnaziją, – C. Leonienė ir K. Bielinskaitė, o kitos beveik berašėtės⁶⁸. Vilniaus atstovės veržte veržėsi vadovauti ketindamos suvažiavimo eigą perimti į savo ran-

⁶⁵ S. Čiurlionienė-Kymantaitė. Raštai. Vilnius, 1988, t. 3, p. 291.

⁶⁶ J. Tūmas. Pirmasai lietuvių moterų suvažiavimas // Viltis, 1907, spalio 12.

⁶⁷ O. Beleckienė. Prclatas P. Januškevičius apie I-ji lietuvių moterų suvažiavimą // Naujoji vaidilutė, 1937, p. 387.

⁶⁸ S. Čiurlionienė-Kymantaitė. Raštai. Vilnius, 1988, t. 3, p. 290.

⁶¹ P. Leonas. Pirmam lietuvių moterų suvažiavimui atminti // Lietuvos žinios, 1937, rugsėjo 23.

⁶² Pranešimai // Lietuvos ūkininkas, 1905, rugsėjo 5.

⁶³ Pirmojo Lietuvos moterų suvažiavimo 1907 m. Kaune prisiminimai // Lietuvos žinios, 1937, gruodžio 11.

⁶⁴ J. Tūmas. Pirmasai lietuvių moterų suvažiavimas // Viltis, 1907, lapkričio 3, p. 2.

kas. Suvažiavimą atidarė G. Petkevičaitė. Ji parbrėžė, kad moterys turi parodyti savo susiprati- mą, kad yra tinkamos tokiam darbui⁶⁹. Kunigai jai pasiūlė kandidates į prezidiumą, tarp jų turė- jo būti ir kunigas. G. Petkevičaitė užsigavo, nes manė, kad tai moterų žeminimas, nuostata, kad jos nesugeba savarankiškai dirbti. Todėl ji pati pasiūlė pirmininkauti, vicepirmininkėmis pa- siūlė S. Kymantaitę-Čiurlionienę ir M. Pečkaus- kaitę, sekretore – O. Pleirytę-Puidienę, patarė- ju – teisininką prof. P. Leoną, o kandidatėmis – C. Leonienę, J. Žemaitę⁷⁰.

Suvažiavime buvo nagrinėjami moterų orga- nizacijų, švietimo, auklėjimo klausimai. C. Le- onienė, apibūdindama moterų visuomeninę pa- dėtį Lietuvoje ir kultūrinius uždavinius, nuro- dė, kad moters padėtis mažai kuo skiriasi nuo vergės: vyrai vieni valdo, tvarko įstatymus ir tei- sia, o moterų padėtis žemesnė už vyrų, joms at- imta daugelis pilietinių teisių. Savo pranešimo pabaigoje ji nurodė, kuo moterys turėtų rūpi- tis: 1) kad būtų mokytų priėmėjų, 2) kad susir- gus būtų galima kreiptis pagalbos ir gydytoją, 3) savo švietimu, 4) maisto, drabužių gerinimu, švara, 5) paleistuvaujančių mergaičių gelbėjimu, 6) kova su girtuoklyste, 7) kad moterys aktyviai prisidėtų prie tautiško darbo, 8) organizavimu- si, mergaičių mokymusi⁷¹. O. Pleirytė-Puidie- nė nurodė, kad norint moteris išlaisvinti iš to- kios vergiškos padėties, reikia organizuoti į vie- ną moterų sąjungą be politinių ir socialinės pa- dėties skirtumų ir tos organizacijos vardu pa- duoti peticiją, kurioje būtų išdėstyti reikalavi-

mai sulyginoti moterų ir vyrų padėtį, pagaliau su- siorganizavus kartu kovoti už tautišką lietuviš- ką mokyklą.

Karščiausios diskusijos kilo moterų darbo, profesinių sąjungų klausimu. T. Kubilinskaitė skaitė pranešimą apie profesinį moterų švieti- mą. Įsiliepsnojo katalikiškos ir socialdemokra- tinės krypčių atstovų ginčas. Suvažiavime pasi- sakė socialdemokratų atstovas A. Janulaitis. Jis teigė: „Moterys turi prisidėti prie tvarkos pa- keitimo. [...] Tegul jos nesiskiria nuo vyrų, o jungiasi pagal amata“⁷².

S. Kymantaitė-Čiurlionienė perskaitė atsišau- kimą į Lietuvos moteris. Suvažiavimo dalyvės, inteligentės ir valstietės, atidžiai ir smalsiai klausė kiekvieno pranešimo, pasisakymo. J. Žemai- tė rašė: „Priklausė moterėlės visokių skaitymų [...] išgirdo visokių ginčų, nepaprastų minčių. [...] Kita gal mažai ir tesuprato, bet vis atidžiai klausėsi, vis kažin ko laukė. O kai užgavo apie moteriškių sodiečių skriaudas, tai net triukšmas susirinkime pakilo; užniko moterėlės su ašaro- mis guodžiantis, savo vargus skaityti, pagalbos šauktis“⁷³. Suvažiavimo vicepirmininkė M. Peč- kauskaitė laiške P. Augustaičiui pažymėjo, kad kalbėjo ir sodietės, tačiau jos daugiausia skun- dėsi dėl vyrų girtavimo, o tarnaitės – dėl ponų išnaudojimo⁷⁴. J. Žemaitė prisiminimuose nu- rodė, kad sodietės laukė, reikalavo koku nors stebuklingu būdu pašalinti jų vargus, tačiau ne- suprato būtinumo šviestis⁷⁵.

Antrą dieną suvažiavime pasireiškė įvairios srovės. Iš Vilniaus dar atvyko F. Bortkevičienė, M. Putvinskaitė, Matulaitienė, Vincas Kapsukas,

⁶⁹ O. Maksimaitienė. Pirmieji žingsniai // Tarybinė moteris, 1988, birželis.

⁷⁰ J. Dektoraitė. Gabrielės Petkevičaitės-Bitės gyve- nimas, literatūrinė bei visuomeninė veikla // Kultūra, 1936, Nr. 3 (149), p. 288.

⁷¹ C. Leonienės referato kai kurios mintys // Naujoji vaidilutė, 1937, Nr. 9(143), p. 392.

⁷² Lietuvos I Moterų suvažiavimas // „Skardo“ prie- das, 1907, Nr. 3, p. 17.

⁷³ J. Žemaitė. Raštai. Vilnius, 1957, t. 5, p. 338.

⁷⁴ VU bibliotekos Rankraščių skyrius. F. 1, I. 24, l. 33.

⁷⁵ J. Žemaitė. Raštai. Vilnius, 1957, t. 5, p. 338.

Karolis Požėla, S. Kairys. Suvažiavime vilnietės įgijo didelę įtaką, todėl galėjo turėti sprendžiamąjį balsą siūlant ir priimant suvažiavimo rezoliuciją ir svarstant būsimos organizacijos kūrimą.

Suvažiavimo dalyvės svarstė laikraščio moterims įkūrimo klausimą. E. Vaitkevičienė perskaitė pranešimą „Apie moterų organizavimąsi ir laikraščio leidimą“. Pranešėja nurodė, kad būtina įsteigti moterims laikraštį, nes moterys jį drąsiau rašytų, o be to, kitų tautų moterys, kovojančios už savo teises ir geresnį būvį, turi savo laikraštį. Tokiam sumanymui pasipriešino S. Kymantaitė-Čiurlionienė. Ji teigė, jog atskiras laikraštis tik sukels vyrų ir moterų antagonizmą ir kad vyrų spaudoje reikia pradėti kalbėti apie moterų reikalus, kad jie pripažintų joms lygias teises⁷⁶. Suvažiavime buvo diskutuojama ir apie besikuriančios Lietuvos moterų sąjungos santykius su Visos Rusijos moterų lygiateisiškumo sąjunga. Vienos atstovės siūlė tapti sąjungos skyriumi, kitos – savarankiška sąjunga. Buvo nutarta: 1. Neįeiti į Rusijos moterų susivienijimą. 2. Galimi tik lygūs – federaciniai ryšiai. 3. Padėti rusų moterims dirbti, jei tai neprieštaraus Lietuvos moterų judėjimui⁷⁷.

Po pertraukos į suvažiavimą atvyko daug kunigų, nes buvo numatyta rinkti komitetą. Jie, kalbėdami iš tribūnos, bandė sukelti nesantaiką tarp prezidiumo ir atstovių. Kunigas Dogelis savo kalboje pavadino visas vilnietes bedievėmis ir socialistėmis⁷⁸. V. Kapsukas, paprašęs žodžio, kvietė susirinkimo dalyves neklausyti kunigų, o eiti kartu su socialdemokratais. Kilo didžiulis sąmyšis, nes kunigas Stakelė, išėjęs į sceną, pra-

dėjo plūstis ir grasinti. Policija norėjo suvažiavimo darbą nutraukti, neleisti jam priimti nutarimus. Teisininkui P. Leonui pavyko išspręsti kilusį nesutarimą.

Prezidiumui pasiūlius, buvo priimti šie nutarimai: 1) kuriama sąjunga iškovoti moterims teisių, kuri jungiasi su panašiomis kitų tautų sąjungomis; 2) moterų padėčiai pagerinti kuriamos sąjungos pagal užsiėmimus; 3) moterų sąjungos veikia atskirai arba drauge su vyrais; 4) tai sąjungai tvarkyti išrenkamas 10 asmenų komitetas. Ketvirtas punktas sukėlė audringas diskusijas, nes buvo svarstoma, koku kvalifikaciniu pagrindu rinkti moteris į komitetą. P. Leonas vėliau rašė: „Susidarė karšta atmosfera, labiausia dėl to, kad ginčiuose dalyvavo vyrai, tarp kurių srovinis susiskirstymas jau buvo stipriai pasireiškęs“⁷⁹. Į komitetą buvo išrinktos F. Bortkevičienė, K. Norkytė, S. Kymantaitė-Čiurlionienė, C. Leonienė, G. Petkevičaitė, J. Žymantienė-Žemaitė, J. Griniuvienė, M. Putvinskaitė, T. Kubilinskaitė, O. Pleirytė-Puidienė, E. Vaitkevičienė, M. Pečkauskaitė, M. Robašauskienė, E. Lebkauskaitė, O. Daugelytė, M. Augustinaitė. Jos buvo dviejų srovių: katalikės ir pažangiosios.

Komiteto narės nesutarė, kur turėtų būti kuriamos sąjungos centras. Kaunietės norėjo, kad centras būtų Kaune. Vilnietės, nenorėdamos sąjungos atiduoti į kauniečių rankas, juolab kad šioms įtaką darė kunigai, siūlė moterų sąjungą kurti Vilniuje. Pasidalijus pareigas, komiteto prezidiumas dirbo Vilniuje, o likusi komiteto dalis – Kaune.

Prezidiumo pirmininkė G. Petkevičaitė pavedė S. Kymantaitei-Čiurlionienei ir O. Pleiry-

⁷⁶ Apie moterų laikraštį // Vilniaus žinios, 1907, spalio 30.

⁷⁷ Ten pat.

⁷⁸ Pirmojo Lietuvos moterų suvažiavimo 1907 m. Kaune prisiminimai // Lietuvos žinios, 1937, gruodžio 11.

⁷⁹ P. Leonas. Pirmam lietuvių moterų suvažiavimui atminti // Lietuvos žinios, 1937, rugsėjo 23.

tei-Puidienei parengti sąjungos įstatus ir sukviesti pirmą posėdį jiems apsvarstyti. Rengiant įstatus buvo konsultuojamasi su M. Sleževičiumi ir remiamasi Rusijos moterų lygiateisiškumo lygos įstatais⁸⁰. G. Petkevičaitė komiteto posėdį įstatams svarstyti sukviė 1907 m. lapkričio 21 d. Vilniuje, M. Putvinskaitės bute. Iš Kauno atvyko tik dvi atstovės – K. Norkytė ir C. Leonienė. Jos informavo, kad kaunietės komiteto narės atsisako dalyvauti kuriant sąjungą. Vilnietės, suprasdamos organizacijos įkūrimo svarbą ir siekdamos išlaikyti vieningą komitetą, pasiuntė F. Bortkevičienę ir S. Kymantaitę-Čiurlionienę į Kauną išsiaiškinti padėties. S. Kymantaitė-Čiurlionienė apie susitikimą su kaunietėmis rašė: „Jos laukė mūsų Robašauskų bute. [...] Tai buvo juokingas posėdis! [...] prie apvalaus stalielio sėdėjo visos (rodos septynios) [...], o dirigentas – ar gal net keli – sėdėjo gretimame kambaryje: durys vis buvo kiek praviros, ir vis viena iš posėdžiaujančių bėgo ten instrukcijų“⁸¹. Kaunietės nesutiko, kad kuriamos organizacijos centras būtų Vilniuje ir kad ten vyktų komiteto posėdžiai, nes tame mieste yra daug socialisčių. Vilnietės grįžo nieko nepasiekusios. Kaunietės nedalyvavo rengiant organizacijos įstatus, nes kunigai jau buvo padavę generalgubernatoriui prašymą leisti įkurti katalikišką moterų organizaciją. Buvo parengti ir tokios organizacijos įstatai. Vilnietės taip pat įteikė generalgubernato-

riui pataisytus įstatus, tačiau gavo atsakymą, kad viena lietuvių moterų organizacija įsteigta ir todėl įstatai netvirtinami⁸². Taigi 1908 m. kovo 21 d. buvo įkurta Lietuvos katalikių moterų draugija ir užkirstas kelias pažangioms moterims organizuotai vieningai veikti.

Kunigai suvažiavimo metu ir vėliau parodė, kad krašte turi daugiau įtakos nei kitos politinės partijos ir kad būdami arčiausia kaimo žmonių gali tiesiogiai daryti jiems įtaką.

Taip Lietuvos moterų judėjimas, prasidėjęs 1905 m. kaip vieningas procesas, turėjęs tikslą sutelkti moteris kovai už Lietuvos nepriklausomybę ir politinį lygiateisiškumą su vyrais, 1908 m. suskilo į dvi sroves: katalikių ir social-liberalių. Katalikiška srovė 1908 m. kovą įkūrė Lietuvos katalikių moterų draugiją, kurios įstatus patvirtino Kauno gubernatorius. Socialdemokratės ir demokratės įkūrė Lietuvos moterų susivienijimą, kurio įstatų carinė valdžia netvirtino, nes dvi moterų organizacijos negalėjo veikti. Lietuvos klerikalai savo aktyviu įsikišimu į moterų judėjimą prisidėjo prie jo skilimo.

1907 m. moterų suvažiavimas buvo svarbus tolesnio moterų politinio sąmonėjimo ir politinės veiklos, kovos už vyrų ir moterų politinių teisių sulyginimą bei rūpinimosi visų socialinių sluoksnių moterų reikalais įvykis. Šiuo suvažiavimu prasidėjo aktyvus moterų judėjimas už politinį ir visuomeninį lygiateisiškumą.

⁸⁰ S. Čiurlionienė-Kymantaitė. Raštai. Vilnius, 1988, t. 3, p. 294.

⁸¹ Ten pat, p. 295.

⁸² Ten pat, p. 296.

Virginija Jurėnienė

Summary

Lithuanian women started to organize themselves in 1905. In October 1905 a women amalgamation was established. Its aim was to join women into the movement for their political and civil rights.

In 1907 in Kaunas the first women assembly was organized. A woman of different social status attended the assembly. Among them were the writers Julija Žemaitė-Žymantienė, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Liudvika Didžiulienė, Ona Pleirytė-Puidienė, Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, Sofija Ivanauskaitė-Pšibiliauskienė-Lazdynų Pelėda, the socially active women Felicija Bortkevičienė, servants, women workers and peasants. Most of the assembly members were country – women. They spoke about the wrong that

had been done to them. They wanted to get some advice and ways to solve their problems.

The political party i. e. Social Democrats, Democrats and Christian Democrats wanted to gain influence on the women movement. Only Christian Democrats succeeded in this. This party organized the first women assembly and the Christian women organization. As a result the women movement split into 2 organizations of Christian women and laywomen.

The Lithuanian Christian women's organization was established in March 1908. The public women's organization wasn't formally established because the Russian officials did not issue a license for their activity.

Įteikta 2003 03 30

Priimta spaudai 2003 06 26